

Broedvogelonderzoek op Twickel 2009

Inleiding

In 2009 zijn alle 3 Twickelse bedrijven gekarteerd op broedvogels. Het veldwerk is uitgevoerd door de volgende leden van de Twentse Vogelwerkgroep: Tim Asbreuk (Loninkwoner), Harry de Jong en Bertus Nahuis (Bokdam) en Jos van den Berg en Peter van den Akker (Bunte). Zij hebben de gegevens voor de eigen bedrijven uitgewerkt. De verslaglegging is verzorgd door Peter van den Akker.

Methode

De broedvogelkartering is uitgevoerd volgens de richtlijnen van het Broedvogel Monitoring Project van SOVON (conform handleiding 2004). Dit is een zogenaamde uitgebreide territoriumkartering. Hiervoor zijn 6 bezoeken gebracht in de periode half maart – half juni 2008. Per bezoek zijn alle territorium indicerende gedragingen op een veldkaart ingetekend. Hierbij gaat het vooral om het intekenen van vogelgedrag dat duidt op de aanwezigheid van een territorium zoals zingende en baltende vogels, alarmerende vogels, vogels met voedseltransport, nestvondsten met bekende of onbekende inhoud en families met pas uitgevlogen jongen. Een aantal algemene soorten zijn niet gekarteerd; dit zijn Fazant, Houtduif, Winterkoning, Heggenmus, Roodborst, Merel, Zanglijster, Tuinfluiter, Zwartkop, Tjiftjaf, Fitis, Pimpelmees, Koolmees, Gaai, Vink. Alle overige vogels zijn gekarteerd. Naast vogels zijn ook aantekeningen gemaakt van het voorkomen van amfibieën en reptielen.

De eerste bezoekeronde is ook gebruikt voor verkenning van het gebied, hierbij hebben de tellers een goed beeld gekregen van de voorkomende biotopen en welke soorten verwacht kunnen worden. Bijvoorbeeld in oude sparrenbosjes zijn de karteerders extra alert op het voorkomen van Goudhaantjes, Vuurgoudhaantjes, Zwarte mezen en Kruisbekken. Indien deze soorten tijdens een bezoek niet werden aangetroffen is hier bij volgende bezoeken extra aandacht aan besteed. Een broedvogelkartering is dus niet alleen afgaan op wat spontaan zingt of opvalt, maar ook doorzoeken op wat er zou moeten zitten. Hierdoor worden karteringen completer en waardevoller.

Tijdens de eerste 2 ronden, toen er nog geen blad aan de bomen zat, is extra aandacht besteed aan de aanwezigheid van oude roofvogel- en kraaiennesten. Later in het seizoen zijn deze indien aanwezig gecontroleerd op het voorkomen van roofvogels of uilen. Ook braakballen en plukresten kunnen aanwijzingen geven over de aanwezigheid van roofvogels en uilen. Grote holen in bomen kunnen weer wijzen op de aanwezigheid van Groene en Zwarte specht en Bosuil.

Tijdens het veldwerk is zoveel mogelijk een vaste route gelopen welke alle biotopen doorkruist. Deze route ligt in open gebieden verder uit elkaar en in oude bossen, waar bijvoorbeeld Goudhaantjes kunnen zitten waarvan het geluid niet ver draagt, veel dicht op elkaar. Bij ieder bezoek zijn de tellers op een andere plaats in de route gestart. Hierdoor wordt voorkomen dat bijvoorbeeld vroeg of juist laat in de ochtend zingende soorten in bepaalde gebiedsdelen structureel zijn gemist. De zangpiek van veel soorten ligt ongeveer een half uur voor zonsopkomst tot een uur er na. Vooral later in het seizoen (vanaf half mei) neemt de zangactiviteit in de loop van de ochtend sterk af.

Bij het karteren hebben de tellers extra aandacht besteed aan de zogenaamde uitsluitende waarnemingen; dan zingen op hetzelfde moment 2 of meer territoriale vogels van 1 soort. Zonder uitsluiting kan er twijfel blijven bestaan of een vogel verplaatst is.

De tijdsbesteding betrof gemiddeld 40 - 45 minuten per ha wat hoog is. Gevoegd bij het feit dat de tellers goede vogelkennis hebben evenals ervaring in broedvogelinventarisaties, betekent dat de resultaten betrouwbaar zullen zijn.

Gekarteerde biotopen per bedrijf

Bedrijf	Gekarteerde oppervlakte	Gekarteerde biotopen
Erve Bokdam	28,5 ha?	Akker, hooiland, weide, heide, bos, Azelerbeek
Erve Bunte	27,37 ha?	Akker, weide, heide, bos
Erve Loninkwoner	28,24 ha?	Akker, hooiland, weide, heide, bos, Hagmolenbeek

Resultaten

Algemeen

In totaal zijn op de 3 bedrijven in 2008 en 2009 54 broedvogelsoorten vastgesteld. In de directe omgeving van de 3 bedrijven broedden nog 3 aanvullende soorten (Grauwe gans, Boomvalk en Nachtzwaluw) en van 4 soorten zijn te weinig waarnemingen gedaan om van territoria te kunnen spreken (Havik, Keep, Kruisbek en Sijs).

Onder de 54 broedvogelsoorten bevonden zich 7 soorten van de zogenaamde Rode lijst van de Nederlandse broedvogels (Tirion 2005). Vogels komen op deze lijst indien zij in Nederland in hun voortbestaan worden bedreigd of kwetsbaar zijn. De Rode lijstsoorten op de 3 bedrijven waren in 2009 (met aantal territoria):

- Kerkuil 1
- Groene specht 4
- Boerenwaluw 9
- Grauwe vliegenvanger 1
- Matkop 3
- Huismus 5
- Ringmus 2.

Van deze 7 Rode lijstsoorten broeden er 4 voornamelijk op boerenerven (Kerkuil, Boerenwaluw, Huismus en Ringmus). De wijze waarop een erf wordt onderhouden heeft veel invloed op de

voedselvoorziening (muizen, insecten en zaden) en broedgelegenheid (geschikte schuren en stallen, voldoende struiken) van deze soorten. Door hier aandacht aan te besteden kan een erf sterk in aantrekkelijkheid voor vogels toenemen.

Aanwezigheid soorten per biotoop

Ook in 2009 was het merendeel van de aangetroffen soorten bosvogels. Vooral het aantal van 5 spechtsoorten op het Erve Bokdam is opvallend en duidt op de aanwezigheid van kwalitatief hoogwaardig bos.

Weidevogels komen van oudsher niet tot nauwelijks in de kleinschalige Twickelse landschappen voor. In beide jaren zijn geen territoriale weidevogels gevonden. Soorten die als indicator gebruikt kunnen worden voor een natuurvriendelijk beheer van weide- en hooilanden zijn: Patrijs, Gele kwikstaart, Graspieper en Veldleeuwerik. Aan het voorkomen van deze soorten is tijdens de inventarisaties extra aandacht besteed, maar deze soorten zijn niet aangetroffen.

Soorten die als indicator kunnen worden gebruikt voor een goed heidebeheer zijn: Wintertaling, Wulp, Koekoek, Nachtzwaluw, Groene specht, Veldleeuwerik, Roodborsttapuit, Grauwe klauwier, Kneu en Geelgors. Hiervan zijn alleen de Groene specht en de Geelgors aangetroffen. Een derde typische maar niet schaarse heidesoort die wel is waargenomen is de Boompieper. Op het Erve Loninkwoner komen de meeste Geelgorzen en Boompiepers voor, maar dit bedrijf kent ook een groot areaal aan heide. Opvallend aan Erve Bunte is dat hier 3 paar Geelgorzen zijn aangetroffen in randen van graslandpercelen. Op Erve Bokdam zijn geen Geelgorzen aangetroffen en slechts 1 territorium van de Boompieper. Blijkbaar is het heideveld op dit bedrijf (Bokdammerveld) niet aantrekkelijk voor deze soorten. Wel zijn hier veel amfibieën aangetroffen (zie bijlage 3).

De Huismus is alleen aangetroffen Erve Bokdam; het hoofdgebouw hier is een oude boerderij met ouderwetse pannen. Mogelijk dat de boerderij extra aantrekkelijk is door het ontbreken van andere geschikte gebouwen in de omgeving. Zo is nabij Erve Bunte een boerderij gelegen waar een grote Huismussenkolonie is gevestigd die mogelijk veel potentiële broedvogels wegtrekt.

Vergelijking tussen 2008 en 2009

Een vergelijking tussen beide jaren laat de volgende ontwikkelingen in het aantal territoria zien:

- Afname Grote bonte specht van 8 naar 3 op Erve Bokdam
- Afname Boomklever van 14 naar 6 op Erve Bokdam
- Afname van Kauw van 7 naar 1 op Erve Bokdam
- Afname van Spreeuw van 40 naar 13 op Erve Bokdam
- Afname van Huismus van 10 naar 5 op Erve Bokdam

Op basis van 2 jaar onderzoek mogen aan deze verschuivingen geen harde conclusies worden verbonden. Het voorkomen van broedvogels is dynamisch en fluctueert door allerlei oorzaken. Bij een aantal soorten kan er sprake zijn van een wintereffect; Grote bonte specht, Boomklever, Huismus en Kauw zijn vooral standvogels die in de koudere winter van 2008-2009 misschien door voedseltekort in aantal zijn teruggelopen. Daarnaast is er op Bokdam langdurig verstoring geweest door een asbestsanering, hierbij is machinaal het pad dwars door het gebied schoongemaakt.

Bijlage 1. Bezoekdata en tijden in 2009

	Bokdam	Bunte	Loninkwoner
1-ste ronde	13 mrt 8.30 – 10.30 uur	13 mrt 6.30 – 9.15 uur	14 mrt 6.00 – 10.00
2-de ronde	3 apr 6.30 – 9.00 uur	4 apr 6.05 – 9.40 uur	5 apr. 6.25 – 10.35
3-de ronde	17 apr 6.00 – 10.00 uur	17 apr 5.55 – 8.40 uur	19 apr 5.00 – 9.00
4-de ronde	1 mei 5.30 – 8.30 uur	1 mei 5.00 – 8.50 uur	4 mei 4.35 – 8.10
5-ronde	15 mei 5.00 – 8.00 uur	17 mei 5.30 – 7.25 uur	18 mei 4.20 – 8.00
6-ronde	10 jun 5.00 – 9.00 uur	5 jun 5.15 – 9.15 uur	7 jun 4.15 – 7.15
Avondronde	5 jun 22.00 – 23.00 uur	2 jul 22.05 – 22.45 uur	2 jun 21.00 – 22.45
	30 jun 22.00–23.30 uur		
Bestede tijd totaal	20.30 uur	19.30 uur	24.10
Bestede tijd/ha			

Bijlage 2. Broedvogelsoorten en aantal territoria in 2008 en 2009

Aantallen tussen haken = broeden niet op bedrijf maar in de directe omgeving

0 territoria = soort wel waargenomen maar onvoldoende voor toekennen territorium

- = wel territoria aanwezig maar niet geteld

Rl = Soort staat op de Rode lijst

Vogelsoort	Erve Bokdam		Erve Bunte		Erve Loninkwoner	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
1. Grauwe gans				(1)		
2. Nijlgans	1	1		(1)		
3. Wilde eend	3	1		2 (1)	1	2
4. Soepeend				0	1	1
5. Havik				0		
6. Sperwer				0	1	
7. Buizerd	1	1		(1)	1	
8. Boomvalk				(1)		
9. Fazant	-	-		-	-	-
10. Waterhoen	1	1			1	
11. Meerkoet	2	1			1	
12. Houtsnip	1	3		2	3	3

13.	Holenduif	2	3		(2)	1	1
14.	Houtduif	-	-		-	-	-
15.	Bosuil	1	1		1 (1)		1
16.	Kerkuil (<i>RI</i>)					1	1
17.	Nachtzwaluw				(1)		
18.	IJsvogel	1				1	
19.	Groene specht (<i>RI</i>)	2	2 (1)		1 (2)	1	1
20.	Zwarte specht	2	1		(1)	1	2
21.	Grote bonte specht	8	3		3 (1)	3	2
22.	Middelste bonte specht	1	1				
23.	Kleine bonte specht	1	1				
24.	Boerenzwaluw (<i>RI</i>)	4	3		2	1	4
25.	Grote gele kwikstaart	1	1				
26.	Witte kwikstaart		1		1 (1)		2
27.	Winterkoning	-	-		-	-	-
28.	Heggenus	-	-		-	-	-
29.	Roodborst	-	-		-	-	-
30.	Boompieper	1	1		5 (1)	7	5
31.	Gekraagde roodstaart	3	3		1	3	4
32.	Merel	-	-		-	-	-
33.	Zanglijster	-	-		-	-	-
34.	Grote lijster		1		3 (1)		1
35.	Tuinfluit	-	-		-	-	-
36.	Zwartkop	-	-		-	-	-
37.	Grasmus						1
38.	Tjiftjaf	-	-		-	-	-
39.	Fitis	-	-		-	-	-

40.	Goudhaan	1			2	1	
41.	Grauwe vliegenvanger (<i>RI</i>)				1 (1)	1	
42.	Bonte vliegenvanger	3	1		1 (1)	2	1
43.	Staartmees	3	1		2	5	4
44.	Glanskop	4	4		2	4	5
45.	Matkop (<i>RI</i>)	2	1		1		1
45.	Kuifmees	1	1		6	9	4
46.	Zwarte mees	3	1				
47.	Pimpelmees	-	-		-	-	-
48.	Koolmees	-	-		-	-	-
49.	Boomklever	14	6		3 (3)	5	6
50.	Boomkruiper	7	7		10	11	14
51.	Gaai	-	-		-	-	-
52.	Kauw	7	1		1 (5)		1
53.	Zwarte kraai	5	2		4 (1)	1	2
54.	Spreeuw	40	13		1	6	8
55.	Huismus (<i>RI</i>)	10	5				
56.	Ringmus (<i>RI</i>)					3	2
57.	Vink	-	-		-	-	-
58.	Keep				0		
59.	Sijs				0		
60.	Kruisbek				0		
61.	Goudvink	1	2		2	1	1
62.	Geelgors				3 (3)	9	7

Bijlage 3. Overige faunawaarnemingen

- 1) Langs de Hagmolenbeek nabij Erve Loninkwoner is in 2005 een Levendbarende hagedis waargenomen

	Erve Bokdam		Erve Bunte		Erve Loninkwoner	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Dwergvleermuis						+
Bunzing	1	+				
Egel						+
Eekhoorn	1	3				+
Haas	7	6		6		+
Konijn						+
Mol	2	Div percelen		Div percelen		+
Ree	9	Gem 4 max 13		>3		+
Vos		2x		Keutels + burcht		
Bospitsmuis						+
Groene/Bastaard kikker	8	+		In poelen		+
Bruine kikker		+				+
Gewone pad						+
Heikikker	6	5 + dril				
Kleine watersalamander	13	6				
Levendbarende hagedis		2			1)	